

УДК 343.58

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх
справ)

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ (СТ. 299 КК УКРАЇНИ): СКЛАД ЗЛОЧИНУ ТА ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОГО РЕАГУВАННЯ

Постановка проблеми. Відповідно до положень Європейської конвенції «Про захист домашніх тварин» ніхто не повинен спричиняти для домашньої тварини непотрібного болю, страждання або пригнічення.¹ Згідно зі ст. 4, ч. 3 ст. 18 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» забороняється вчинення дій, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження. Наслідком жорстокого поводження з тваринами є відповідальність, визначена законом України.²

У чинному кримінальному законодавстві України відповідальність за жорстоке поводження з тваринами передбачена ст. 299 Кримінального кодексу України (далі – КК). Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що жорстокість, виявлена щодо тварин, будучи несумісною з вимогами моральності та гуманності, стає нормою поведінки, поширюється на взаємини з людьми, відіграє негативну роль у етичному, культурному та екологічному вихованні громадян (повнолітніх та неповнолітніх осіб).³

Доречно зазначити, що положення ст. 299 КК, а так само приписи Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» нарешті приведені у відповідність з положеннями деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу. Зокрема, у Євросоюзі діє кілька Директив ЄС, які регламентують гуманне ставлення до цілого ряду груп сільськогосподарських тварин (Директива Ради 98/58/ЄС від 20 липня 1998 року стосовно захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських потреб); щодо захисту тварин, які використовуються для експериментів та інших наукових цілей

¹ Європейська конвенція про захист домашніх тварин: міжнародний документ, ратифікований Законом України № 578-VII від 18.09.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text.

² Про захист тварин від жорсткого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>.

³ Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Видавництво «Елтон-2», 2012. С. 181.

(Директива 2010/63/ЄС від 22 вересня 2010 року); щодо захисту тварин під час перевезення (транспортування). Це можна лише вітати, оскільки Європейська конвенція «Про захист домашніх тварин» була ратифікована Україною ще у 2013 р.¹ Отже, у національному кримінальному законодавстві з'явилися нові види обставин, що мають бути встановлені, оцінені та враховані суб'єктами правозастосовної діяльності як протягом кваліфікації жорстокого поводження з тваринами, так і під час прийняття рішення щодо визначення різних за ступенем своєї суворості заходів кримінально-правового характеру за його вчинення, з метою забезпечення ефективного і своєчасного державного реагування на прояви різних можливих форм цього негативного явища. У зв'язку з цим, аналіз вказаних обставин поза всяким сумнівом є цікавим не лише з теоретичної, але і з практичної точки зору.

Різним аспектам кримінально-правового забезпечення протидії жорстокому поводженню з тваринами приділялася увага в працях В. В. Александренка, Р. В. Вереси, І. А. Головка, О. О. Дудорова, В. В. Кузнецова, М. В. Пашковської, С. П. Репецького, А. В. Савченка, М. І. Хавронюка та багатьох інших дослідників. Тож є всі підстави стверджувати про існування вагомого теоретико-прикладного доробку, який може та має становити підґрунтя для подальших наукових розвідок у напрямі дослідження проблем протидії жорстокому поводженню з тваринами. Разом з тим, не можна не звернути увагу на той факт, що вказана предметна сфера дослідження набуває нової актуальності у зв'язку з тими нормативно-правовими змінами та доповненнями, які були внесені до деяких законодавчих актів України у зв'язку з імплементацією положень вказаних міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу. Саме в цьому і вбачається науковий і практичний запит на здійснення цього дослідження у формі наукової публікації за обраною проблематикою.

При підготовці цієї статті автор поставив *за мету*: 1) уточнити існуючі підходи щодо тлумачення в процесі правозастосовної діяльності окремих ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 299 КК, у тому числі його кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак та надати рекомендації, спрямовані на формування єдиної правозастосовної позиції щодо кваліфікації цього злочину; 2) привернути увагу до нормативної визначеності окремих заходів кримінально-правового реагування на прояви жорстокого поводження з тваринами та запропонувати варіанти їх можливого законодавчого уточнення та практики застосування.

Виклад основного матеріалу. Дослідження положень чинного законодавства України, якими забезпечується охорона тварин від жорстокого поводження з ними, зумовлює їх аналіз у таких основних напрямках: кримінально-правовий аналіз складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України; проблеми кваліфікації цього протиправного посягання; дослідження

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу) : пояснювальна записка до проекту Закону України (від 04.11.2019). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=2351&conv=9>.

нормативної визначеності заходів кримінально-правового реагування на прояви жорстокого поводження з тваринами та практики застосування.

Розглянемо далі основні положення, покладені в підґрунтя цього підходу, що організовують межі можливих аспектів дослідження положень закону України про кримінальну відповідальність щодо захисту тварин від жорстокого поводження.

Щодо кримінально-правового аналізу складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України, та проблемних питань кваліфікації цього протиправного посягання. Розташування злочину, передбаченого ст. 299 КК, у розділі XII Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» дозволяє певною мірою зорієнтуватися у визначенні об'єкта цього протиправного посягання: таким об'єктом – очевидно є моральність. Але при цьому доречно зазначити, що опрацювання спеціальної наукової юридичної літератури з питання поняття об'єкта кримінального правопорушення свідчить про те, що визнання об'єктом протиправних посягань суспільних відносин з позиції науки є необґрунтованим, з позиції законодавства – нічим не підтвердженим, а з позиції практики боротьби зі злочинністю – незручним. З огляду на те, що, вчиняючи кримінальне правопорушення, винна особа безпосередньо посягає не тільки на людей, але й на ті або інші різновиди, аспекти, прояви життя або здоров'я, діяльність людини, колективів, суспільства, їх безпеку, умови існування і функціонування, тобто на охоронювані кримінальним законом конкретні сфери життєдіяльності людей, то й загальним об'єктом кримінально-правової охорони є явища реальної дійсності, а його, власне, основним безпосереднім об'єктом – конкретні сфери життєдіяльності людей.¹

У зв'язку з цим, основним безпосереднім об'єктом жорстокого поводження з тваринами є внутрішні установки людини в частині її гуманного ставлення до тварин як складової частини моральності (вищої форми моральної поведінки) – родового (видового) об'єкту кримінально-правової охорони, що належить до сфери належного. Додатковим обов'язковим об'єктом цього злочину є психічне здоров'я та морально-психічний розвиток малолітніх та неповнолітніх осіб. Предметом злочину – тварини, що належать до будь-яких хребетних, а також матеріали із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин.²

Як вже було зазначено останнім часом, законодавча конструкція жорстокого поводження з тваринами зазнала декількох змін і уточнень. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

¹ Ємельянов В. П. Визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці: дискусійні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 125–135; Ємельянов В. П., Коростилєнко А. В. Дискусійні питання щодо загального поняття об'єкта злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 255–259.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 952–953.

щодо запровадження гуманного ставлення до тварин»¹ об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК, була доповнена такими новими її формами: 1) публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; 2) поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Власне жорстоке поводження з тваринами стало вважатися кримінально-караним за умови настання наслідків у вигляді каліцтва чи загибелі тварини. Крім того, з'явилися такі особливо кваліфіковані різновиди цього злочину як жорстоке поводження з тваринами, вчинене з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинене активним способом.

Згодом законодавча конструкція ст. 299 КК доповнилася ще певними новелами, до яких, зокрема, належить запровадження кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами у формі порушення правил транспортування тварин, у тому числі й жорстокого поводження з тваринами, якщо такі дії призвели не лише до каліцтва чи загибелі тварини, але й до тілесних ушкоджень, а також пропаганду вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами. Особливо кваліфікуючі ознаки цього злочину доповнилися такою ознакою як насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті та вчинення цього злочину у передбачених законом формах з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами.²

Отже, натепер об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК, полягає у вчиненні хоча б одного з таких діянь: 1) жорстоке поводження з тваринами; 2) порушення правил транспортування тварин; 3) нацьковування тварин одна на одну; 4) пропаганда вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; 5) публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; 6) поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

При цьому обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, який полягає у вчиненні перших з двох вказаних діянь (*жорстоке поводження з тваринами та порушення правил транспортування тварин*), є наслідки – тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини. *Тілесні ушкодження тварини* – порушення анатомічної цілісності або фізіологічної функції органів і тканин тіла тварини, що виникає внаслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих чинників. *Каліцтво тварини* – тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органу або частини тіла тварини та/або до втрати фізіологічної функції органу тварини (втрата кінцівки, пошкодження шкірного покриву, припинення лактації, порушення нормальної діяльності

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження гуманного ставлення до тварин: Закон України від 22.06.2017 № 2120-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-19/ed20180828#n17/>.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу : Закон України від 15.07.2021 № 1684-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1684-20#n42>.

інших органів та систем організму тварини). *Загибель тварини* – це її смерть унаслідок жорстокого поводження¹. Склад злочину у цих формах є матеріальним. Він визнається *закінченим з моменту* настання будь-якого із зазначених наслідків. Саме за цією конструктивною ознакою й слід проводити відмежування жорстокого поводження з тваринами, передбаченого ст. 299 КК, від жорстокого поводження з тваринами, передбаченого ст. 89 КУпАП.

В інших визначених законом формах (*нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин; пропаганда або публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; поширення матеріалів із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин*) склад цього злочину є формальним. Він визнається *закінченим з моменту* вчинення будь-якого із зазначених діянь.

Суб'єкт злочину є загальним – фізична, осудна особа, яка досягла 14-річного віку (ч. 2 ст. 22 КК). Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим або непрямим умислом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину у формі нацьковуванні тварин одна на одну чи на інших тварин є *хуліганський або корисливий мотив* (він визначений альтернативно). В інших формах злочину хуліганський або корисливий мотив є факультативною ознакою суб'єктивної сторони злочину.

Жорстоке поводження з тваринами у формі нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин, яке грубо порушувало громадський порядок і було обумовлене явною неповагою до суспільства, повністю охоплюється диспозицією ч. 1 ст. 299 КК і додаткової кваліфікації за ст. 296 КК не потребує². Водночас жорстоке поводження з тваринами в інших передбачених законом формах, вчинене до або після грубого порушення громадського порядку, обумовленого явною неповагою до суспільства, зумовлює кваліфікацію дій винного за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідною частиною ст. 296 та ст. 299 КК.

Кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами: ч. 2 ст. 299 – вчинення злочину у присутності *малолітнього або неповнолітнього*. Особливо кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами: ч. 3 ст. 299 – вчинення злочину з *особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, або насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті*; ч. 4 ст. 299 – вчинення злочину з *метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами*.

Огляд наукової та навчальної юридичної літератури за темою дослідження свідчить про те, що вченими обґрунтована низка підходів до

¹ Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2016 № 3447-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 953.

² Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Видавництво «Елтон-2», 2012. С. 183.

тлумачення окремих особливо кваліфікованих ознак цього злочину. Так, скажімо, наявність такої особливо кваліфікуючої ознаки злочину як жорстоке поводження **щодо двох чи більше тварин** дає підставу окремим дослідникам вважати, що за ч. 1 ст. 299 КК, не може наставати відповідальність за нацьковування тварин одна на одну – такі дії завжди мають кваліфікуватися за ч. 3 ст. 299 КК, оскільки нацьковування передбачає наявність принаймні двох тварин.¹ Вочевидь з такою позицією можна погодитися у тих випадках, коли в результаті нацьковування тварин одна на одну, кожній з них заподіюються тілесні ушкодження, каліцтво або загибель однієї з них чи обох. Водночас заподіяння будь-якого одного зі вказаних наслідків лише одній тварини в результаті нацьковування одна на одну, уявляється, що зумовлюють кваліфікацію діяння за ч. 1 ст. 299 КК, а не за ч. 3 цієї статті. Показовим з цього приводу є такий приклад судової практики. Так, *ОСОБА_4*, діючи за попередньою змовою з *ОСОБА_2*, з хуліганських мотивів, діючи аморально та негуманно по відношенню до оточуючих, маючи намір, спрямований на заподіяння фізичного болю та страждань тваринам, які належать до хребетних, нацькували власних бійцівських собак породи «Пітбультер'єр», за кличками «Ніка» та «Вайт», на безпритульну собаку по кличці «Лохматка», шляхом надання команди про напад, спустивши, при цьому, зазначених собак з повідків. Отримавши від *ОСОБА_4* та *ОСОБА_2* вказані команди, собаки «Ніка» та «Вайт» накинулись на собаку по кличці «Лохматка» та почали спричиняти їй численні укуси тіла, чим заподіяли останній тілесні ушкодження у вигляді глибоких рваних ран м'яких тканин стегон та нижньої поверхні шиї, які, згідно висновку лікаря-гістолога, відносяться до категорії тяжких тілесних ушкоджень. Від отриманих тілесних ушкоджень, не виходячи зі стану глибокого шоку, собака по кличці «Лохматка», загинула у приміщенні ветеринарної клініки. *ОСОБА_3* та *ОСОБА_4* визнані винними у скоєні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК.² Подібним чином, уявляється, що мають оцінюватися випадки вчинення цього злочину у формі порушення правил транспортування кількох тварин авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом, якщо порушення таких правил призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі однієї або декількох тварин. Оскільки перевезенню підлягає, як правило, певна кількість тварин, то не виключено, що у випадку порушення правил їх транспортування, вказані наслідки можуть настати як щодо однієї, так і щодо двох або більше тварин. У зв'язку з цим, відповідальність винного залежно від наявності таких наслідків щодо однієї або декількох тварин може настати як за ч. 1, так і за ч. 3 ст. 299 КК.

Про різні підходи в оцінці об'єктивних та суб'єктивних ознак основного та особливо кваліфікованих різновидів жорстокого поводження з тваринами свідчить й аналіз практики застосування злочину, передбаченого ст. 299 КК.

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 954.

² Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 05.06.2015 по справі № 521/6436/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58915998>.

Так, скажімо, однією з особливо кваліфікуючих ознак жорстокого поводження з тваринами є *активний спосіб* вчинення посягання. *Активний спосіб* жорстокого поводження з тваринами, на думку окремих фахівців, означає вчинення щодо них активних дій – нанесення ударів або застосування іншого будь-якого насильства¹. Ще більш репрезентативно з цього приводу висловлюється В. В. Александренко, який зазначає, що за своїм характером прояви жорстокості відносно тварин поділяються на дві групи: 1) *активна жорстокість* – це умисні дії, що полягають у намірі завдати тварині шкоду, яка викликає біль і страждання; 2) *пасивна жорстокість* (або бездіяльність) – шкода, що завдається шляхом навмисного нехтування своїми обов'язками по догляду за тваринами і викликає тривалі страждання тварини. Зокрема, ознаками пасивної жорстокості можуть бути: носіння тугих нашийників, що спричиняють тварині незручності, з часом викликають біль і спричиняють фізичні ушкодження; довгі кігті; хронічні інфекції ротової порожнини, очей; необроблені і відкриті рани, сліди від переломів кісток, що свідчить про ненадання ветеринарної допомоги; часткова чи повна відсутність волосяного покриву, гнійники, рани шкіри; схуднення і знесилення тварини².

Зважаючи на таке доктринальне тлумачення цієї особливо кваліфікуючої ознаки, її наявність дає підстави вважати, що за ч. 1 ст. 299 КК не може наставати відповідальність у випадку спричинення тварині, скажімо, ушкоджень у вигляді закритої черепно-мозкової травми. Так, *ОСОБА_2*, грубо порушуючи суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті моральні принципи, щодо поводження з тваринами, вихопив з рук *ОСОБА_3* поводок із собакою по кличці «Бос» породи йоркширський тер'єр, обкрутив ним свою праву руку та підняв собаку до середини свого тулуба, а потім почав нею розмахувати, вдаривши по тулубу себе та декілька разів *ОСОБА_3*. Згідно висновку експерта у собаки виявлені ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми, що належать до ушкоджень середньої тяжкості. *ОСОБА_2* за цим одним із кримінальних протиправних епізодів була визнана винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК України.³ Інший подібний приклад. *ОСОБА_1*, маючи умисел на умисне вбивство власної тварини, що відноситься до хребетних, а саме собаки, змішаної породи, віком до 1 року, діючи умисно, за допомогою металевого цінка, обмотавши вказаний металевий ціпок навколо шиї собаки, здійснив підвішення собаки на дереві, чим спричинив її удушення, що призвело до її смерті. Згідно лікарської довідки від 11.05.2022 причиною смерті собаки є характерні для удушення ознаки механічної асфіксії. Суд визнав *ОСОБА_1* винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК.⁴ Разом тим, уявляється, що

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 954.

² Александренко В. В. Поняття та способи жорстокого поводження з тваринами. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 118.

³ Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 14.09.2022 по справі № 359/5772/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315852>.

⁴ Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 19.08.2022 по справі № 545/1573/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105802869>.

такі дії мають кваліфікуватися за ч. 3 ст. 299 КК, оскільки вони є яскравим прикладом активного способу жорстокого поводження з тваринами. З огляду на це, за логікою законодавця кваліфікація за ч. 1 ст. 299 КК має наставати лише жорстоке поводження з тваринами у відповідних його формах, вчинене пасивним способом, тобто лише за наявності діяння у формі бездіяльності.

У зв'язку з цим вважаємо вірною кваліфікацію дій винного за ч. 3 ст. 299 КК – жорстоке поводження з безпритульними тваринами, що відносяться до хребетних, вчиненого з хуліганських мотивів, активним способом, що призвело до загибелі тварин за таких обставин. Так, *ОСОБА_1, реалізуючи свій злочинний умисел, побачивши скупчення безпритульних собак невстановленої породи, з хуліганських мотивів, нехтуючи існуючими правилами і нормами поведінки в суспільстві в частині відношення до тварин, почала годувати собак ковбасою, в яку заздалегідь поклала таблетки лікарського засобу «Ізоніазид», тим самим проявляючи жорстокість та винятковий цинізм, умисно, шляхом отруєння, спричинила тваринам біль та страждання, що призвели до загибелі 6 собак¹.*

Не сприяє формуванню єдиної правозастосовної практики й нормативна визначеність у ст. 299 КК такої особливо кваліфікуючої ознаки як **особлива жорстокість** поводження з тваринами. Так, *ОСОБА_1, реалізуючи свій умисел спрямований на жорстоке поводження з твариною, тримаючи мішок з собакою на прізвисько «Джесі» обома руками, проявляючи жорстокість з метою вбивства останньої, замахуючись із-за спини спричинила, не менше п'яти ударів мішком об бетонне покриття дороги, від чого собака почала гучно скаржитися від фізичного болю та невдовзі померла. Своїми умисними діями ОСОБА_1, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 299 КК України, тобто жорстоке поводження з тваринами, що відносяться до хребетних, у тому числі безпритульних, яке вчинене умисно та призвело до загибелі тварини з особливою жорстокістю у присутності малолітнього, вчинене активним способом².*

З наведеного прикладу вбачається, що вказані дії винного, окрім того, що вони вчинені активним способом та у присутності малолітньої особи, вчинені ще й за ознакою *особливої жорстокості*. Натомість, з іншого прикладу судової практики можна дійти висновку, що подібні активні дії винного кваліфікуються за відсутністю ознаки особливої жорстокості поводження з тваринами. Так, *ОСОБА_2, діючи умисно, нехтуючи існуючими загальнолюдськими моральними правилами і нормами поведінки у суспільстві у частині відношення до тварин, взяв сокиру, яку вирішив використати як знаряддя злочину, а також собаку із подвір'я, після чого повів її до дерева породи «Яблунька», де прив'язав та наніс собаці ударною частиною сокири кілька ударів у ділянку потилиці, чим спричинив тілесні ушкодження, у*

¹ Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 19.10.2018 по справі 404/5931/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77222731>.

² Вирок Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 18.12.2018 по справі № 193/1178/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78848667>.

результаті котрих настала смерть собаки. Вказані дії були кваліфіковані судом за ч. 1 ст. 299 КК,¹ тобто за відсутності ознаки особливо жорстокого поводження з твариною, хоча й вчиненого активним способом. Водночас в іншому випадку схожі прояви злочинної поведінки навпаки були кваліфіковані судом за ч. 3 ст. 299 КК. Так, ОСОБА_10, з метою реалізації злочинного умислу, перебуваючи на подвір'ї домоволодіння ОСОБА_3, підійшовши до собачої будки, біля якої була прив'язана на металевий ланцюг дворова собака по кличці «Бім» з білим окрасом шерсті, віком біля 3 років, використовуючи в якості знаряддя злочину невстановлений досудовим слідством предмет, наніс декілька ударів по голові та тілу собаки. Вказані дії обвинуваченого ОСОБА_10 органом досудового розслідування та судом кваліфіковані за ч. 3 ст. 299 КК України, як жорстоке поводження з тваринами, що відносяться до хребетних, що вчинене умисно та призвело до загибелі тварини, вчинене з **особливою жорстокістю**².

У зв'язку з цим, кваліфікація жорстокого поводження з тваринами за ознакою **особливої жорстокості** зумовлює належне мотивування у матеріалах кримінального провадження висновку про те, чому встановлені досудовим розслідування або судом дії належать або навпаки не належать до дій, вчинених з особливою жорстокістю. З вказаних прикладів судової практики простежити таке мотивування не представилося можливим. Тому пропонуємо суб'єктам правозастосовної діяльності під час встановлення цієї особливо кваліфікуючої ознаки враховувати, що жорстоке поводження з тваринами визнається вчиненим з **особливою жорстокістю** у випадках, якщо винний, вчиняючи діяння, передбачені ч. 1 і 2 цієї статті, усвідомлював, що завдав тварині (тваринам) **особливих** фізичних страждань, шляхом заподіяння великої кількості (три і більше) тілесних ушкоджень, тортур, мордування, особливого мучення, в тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, а також якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом тварини.

Щодо дослідження нормативної визначеності заходів кримінально-правового реагування на прояви жорстокого поводження з тваринами та практики їх застосування. Порушення кримінально-правових заборон, передбачених ст. 299 КК, зумовлює реалізацію низки різних за ступенем своєї суворості заходів кримінально-правового характеру. За офіційними статистичними даними у 2021 р. загальна кількість осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ч. 1–3 ст. 299 КК, становила 36 осіб, з яких, зокрема, було засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі понад 3 роки до 5 років включно за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 299 КК, – 1 особа; арешту за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК, – 4 особи; штрафу за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 299 КК, –

¹ Вирок Сколівського районного суду Львівської області від 21.01.2019 по справі № 453/1534/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79319131>.

² Вирок Мурованокриловецького районного суду Вінницької області від 15.02.2019 по справі № 139/1243/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79842765>.

8 осіб. Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання з випробуванням становила – 23 особи¹.

Натепер провідне місце серед заходів кримінально-правового реагування на прояви жорстокого поводження з тваринами посідає покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. При цьому доречно зазначити, що санкцією ч. 3 та 4 ст. 299 КК, передбачена загроза призначення за різні прояви жорстокого поводження з тваринами однакового за ступенем своєї суворості покарання (позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років), що навряд чи відповідає виробленим доктриною кримінального права принципам побудови кримінально-правових санкцій як загроз їх застосування за вчинення кримінальних правопорушень залежно від ступеня тяжкості.

Крім того, негативним наслідком вчинення цього злочину, з огляду на те, що це умисне протиправне посягання, за яке у його відповідних санкціях альтернативно передбачено основне покарання у виді позбавлення волі, є також спеціальна конфіскація. Зміст ч. 1–4 ст. 299 КК, зокрема, засвідчує, що у санкціях відповідних частин цієї статті, наслідком різних форм жорстокого поводження з тваринами одночасно з покаранням у вигляді позбавлення волі на певний строк є також обов'язкова *конфіскації тварини*. У такому вигляді законодавча конструкція санкцій ч. 1–4 цієї статті створює суттєві невинуватдані складнощі для індивідуалізації кримінальної відповідальності у випадку вчинення посягання. Рій у тім, що такого виду додаткового або основного покарання як *конфіскація тварини* у Загальній частині КК не існує і не існувало раніше (ст. 51 КК). Навряд чи конфіскація тварини є й різновидом *конфіскації майна* як виду покарання, оскільки згідно з ч. 2 ст. 59 КК таке покарання встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості. Жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК) не належить до вказаної категорії злочинів. Якщо ж у цьому випадку йдеться безпосередньо про *спеціальну конфіскацію* як про інший захід кримінально-правового характеру, що з великою ймовірністю дійсно логічно впливає зі змісту ст. 96-1 КК, то подібна її нормативна визначеність виглядає невинуватданою, оскільки загальні положення щодо спеціальної конфіскації та правила її застосування вже врегульовані у ст. 96-1 і 96-2 КК. У зв'язку з цим, вказівка на них ще й у санкціях окремих статей Особливої частини КК, у тому числі у відповідних санкціях ч. 1–4 ст. 299 КК, не лише вносить плутанину у правозастосовну діяльність, але й порушує принцип економії визначення нормативного матеріалу. У зв'язку з цим, вважаємо, що вказівка на неї у санкціях відповідних частин цієї статті підлягає виключенню. До того часу, доки це не буде зроблено пропонуємо суб'єктам правозастосовної діяльності *конфіскацію тварини* за різні прояви жорстокого поводження з ними реалізовувати на підставі положень,

¹ Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2021 рік: форма 6 // Судова статистика / Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

передбачених ст. 96-1 та 96-2 КК. Навряд чи таким, що відповідає положенням закону, може бути призначення або навпаки непризначення *конфіскації тварини* в обвинувальному вирокі суду як різновиду додаткового покарання за жорстоке поводження з тваринами. Так, наприклад, Зачепилівським районним судом Харківської області ОСОБА_1 визнана винним за ч. 1 ст. 299 КК з призначенням йому покарання за ч. 1 ст. 299 КК у вигляді позбавлення волі на строк 2 (два) роки без конфіскації тварини¹.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що кримінально-каране жорстоке поводження з тваринами – це знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю або страждань шляхом пасивної (залишення напризволяще без їжі та води) або активної поведінки винного (нанесення ударів та заподіяння ушкоджень і т. ін.), в результаті якого заподіюються тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини, а також інші визначенні законом форми протиправного поводження з тваринами. Доречно також розрізняти жорстоке поводження з тваринами та особливо жорстоке поводження з тваринами; жорстоке поводження з тваринами, вчинене шляхом пасивної або активної поведінки винної особи. У першому випадку їх ототожнення не сприяє формуванню єдиної правозастосовної практики застосування у ст. 299 КК. Врахування другого випадку впливає на кваліфікацію жорстокого поводження з тваринами за ч. 1 або 3 ст. 299 КК, а, відтак, й на індивідуалізацію кримінальної відповідальності. Уявляється, що корисними для правозастосовної практики будуть й інші зазначені у цій науковій публікації пропозиції та висновки, пов'язані з кваліфікацією злочину, передбаченого ст. 299 КК, а також індивідуалізацією заходів кримінально-правового реагування на випадки прояву жорстокого поводження з тваринами у різних передбачених законом формах.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2022

Andrii M. YASHCHENKO,

Doctor of Law, Professor

(*Kharkov National University of Internal Affairs*)

CRUELTY TO ANIMALS (ART. 299 of the Criminal Code of Ukraine): COMPOSITION OF THE CRIME, CRIMINAL-AND-LEGAL RESPONSE MEASURES

The article is devoted to clarifying the existing approaches to the interpretation of law enforcement activities of individual features of the objective and subjective side of the crime provided in Art. 299 of the Criminal Code, including its qualifying and especially qualifying features and the provision of recommendations aimed at forming a unified law enforcement position regarding

¹ Вирок Зачепилівського районного суду Харківської області від 14.07.2022 по справі № 952/271/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105271579>.

the qualification of this criminal offense, as well as drawing attention to the drawbacks of the normative certainty of certain measures of criminal law response to manifestations of animal cruelty.

Key words: *cruel treatment, animals, criminal law measures, confiscation of an animal, special confiscation, treatment of animals.*